

Iruñeko Zitadelatik ihes egin zuten alemanen historia

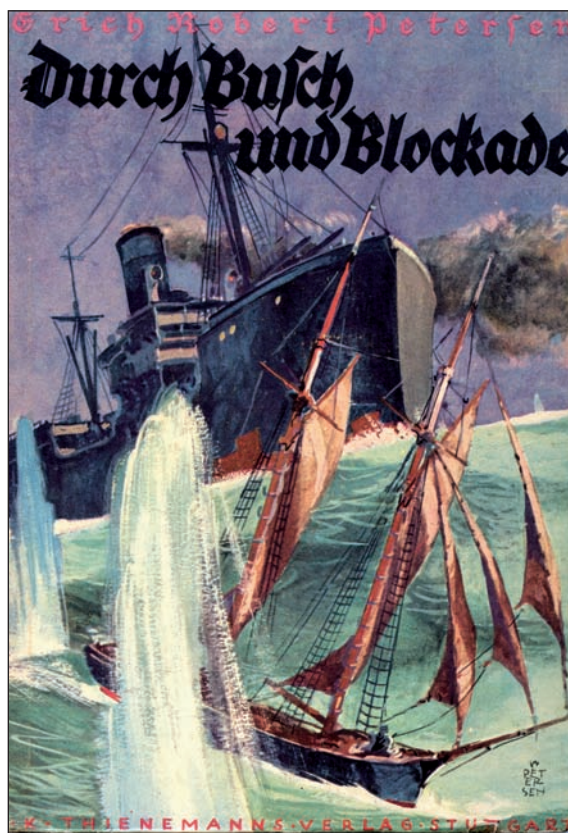
1916ko azaroaren 8an *Paramount* gerra-ontzi britainiarrak patatxe txiki bat atzeman zuen Mantxako kanalean. Barruan, Iruñetik eta Alcalátik ihes egindako aleman taldea topatu zuten. Nola iritsi ziren haraino? Alemanen ihesaren kronikak zinemarako gidoia dirudi.

| PATXI LARRION |

LEHEN MUNDU GERRAREN garaian Iruñeko Zitadelan laketu zen aleman multzo bat, egunero Arga ibaira bainua hartzera joaten hasi zena. Iruñeko Udalak 1919an Arga ibaiaren ertzean bainuetarako etxola bat jartzea baimendu zuen. Laster inguru horri alemanen ibaia esaten hasi zitzaion.

Iruñeko Zitadelakoak Kamerundik etorriak ziren, Afrika ere Lehen Mundu Gerrako borroka tokia izan baitzen. Alemanek 1916ko otsailaren 15ean Kamerunen amore eman zutenean, mila bat soldadu Río Muni Espainiako koloniar pasatu ziren. Aliatuak ez ziren fida eta Alfontso XIII.a erregeari alemaniarrek Espainiaratzeko eskatu zioten.

Alemaniarrek eta kamerundarren bat Karl Ebermaier gobernadorea buru zutela *Isla de Panay* eta *Cataluña* merkantzia-ontzietan sartu, Santa Isabel portutik atera eta Kanarietako Las Palmasetik igaro ondoren 1916ko maiatzaren 4an Cádizera ailegatu ziren, han bi tren zituzten esperoan. Madrilgo Mediodía tren geltokira maiatzaren 5ean iritsi ziren. Han zen Madrilgo kolonia aleman osoa. Geltokian heldu zen mila lagunez osaturiko

Ihesaldian parte hartu zuen Erich Robert Petersenek egunerokoa idatzi zuen. Liburuaren azalean, iheserako erabilitako *Virgen del Camino* patatxea ageri zaigu, gerra-ontzi batekin topo egin zuen unean.

taldea sakabanatzeko tenorea. Kontu honetarako, J.A. Tojo Ramalloren *Cazadores de Barcos* liburua jarraituko dugu. Horren arabera, ofizial gorenak, 60 bat, Madrilera geratu ziren, Alcalán 142 soldadu,

multzorik handiena Zaragozara eramane zuten, Aranjuez, Teruel eta Valladolidera dozena batzuk bidali zituzten, Urduñara katolikoak eramane zituzten, eta 217 soldadu Hiri Buruzagira bidali zituzten.

Alemanak Hiri Buruzagian

Kamerundik etorritakoak maiatzaren 6an iritsi ziren Iruñeko tren geltokira. Haien artean, bi kapitain, hamar ofizial, bost sendagile, 147 soldadu, Gobernadorearen kontseilari bat eta 52 zibil. Azken hauen artean, emakumezko bat, zenbait ingeniari, erizainen bat, trenbideetako langileak, postariak, bi arkitekto eta merkantzia-ontziteriaren ofizial bat. Hiri Buruzagiko harreraren ere ez zen agintaririk falta, besteak beste hor zen Iruñeko Apezpikua, José López Mendoza y García.

Alemanen trasladoa ez zen inprobisatua izan, Manuel Negrillos y Goicoechea Iruñeko alkateak bando bat atera zuen alemanak begirunez tratatzea eskatzen zuena, Espainiako estatuaren gerrarekiko neutraltasuna maiz itxurazkoa zen. Alkateak aliadofiloen eta germanofiloen arteko liskarrak saihestu nahi zituen.

Iruñeko Zitadela kontzentrazio eremua zen. Baina praktikan aski

Ezkerrean, Erich Robert Petersenen liburuiko litografia preziatua, Wilhelm Petersen marrazkilariak egina: erraldoi eta kilikiak Iruñeko Sanferminetan. Kamerundik ekarritako alemanek bete-betea hartu zuten parte festetan 1916ko udan. Goian, *El Liberal*-en 1917ko urtarrilaren 3ko alea; ihesaren berri zehatz-mehatz eman zuen egunkari madrildarrak.

laxoa zen erregimena, diru piska bat zuten alemanek berehala hartu zuten ostatu Hiri Buruzagiko hostal eta pentsioetan, eta aski fite, maia-tzaren 27an, Bilbo eta Donostiatik etorritako alemanekin Iruñean festa bat antolatu zuten.

Sanferminak heldu ziren eta alemanek entzierroa eta erraldoi eta kilikien konpartsarekin gozatu ederra hartu zuten, bestalde Juan Belmonte toreatzailearen dotoreziak txunditurik utzi omen zituen Erteuropakoak. Gerraren eraginez giririk gabeko Sanferminak izan ziren 1916koak, atzerritar gutxiago etortzearenak berebiziko protagonismoa eman zien alemanei, *El Pensamiento navarro*-k egunero sail bat ateratzen zuen aleman hizkuntzan, bertan gerraren inguruko informazioa eta ferien egitaraua argitaratzen zuen.

Alemanen ihesa abian

Karl Koch zuen izena Iruñeko ihesa antolatu zuen ofizialak. Ihesa 1916ko urriaren hasieran gertatu zen eta prestatze lanetan Iruñeko zein Madrilgo Alcaláko kontzentrazio eremuetan ziren militarrez gain, hainbat kargu eta espia alemanek hartu zuten parte, besteak beste, Ebermaier jeneralak, Vigoko kon-

tsulatuko idazkari Kindling jaunak eta Kochekin batera berebiziko protagonismoa izan zuen Hans Reupke gazteak.

Akaberatik helduko diogu ihesaren kontakizunari. 1917ko urtarrilaren 3an Madrilgo *El Liberal*-ek azalaren erdia alemanen ihesaren kontakizunari eskaini zion. *El Liberal*-eko kronikak zinemarako gidoi bat dirudi. Baina ihesa berritzeko informazio iturririk joriena ihesean parte hartu zuen Erich Robert Petersen sarjentuaren kontakizuna dugu. Petersenek 1933an egunkari moduko liburua utzi zigun, *Durch Busch und Blockade* (Zuhaixketan eta blokeoan barna).

Iruñeko Zitadela kontzentrazio eremua zen, baina praktikan aski laxoa zen erregimena

Kochen plana arrunt sinplea zen. Itsasontzi bat erosi, iheslariak bai Alcalá bai Iruñetik alde egin behar zuten eta Galiziako porturen batera iritsi. Hori lorturik, itsasoratu, Irlanda eta Eskoziako kostaldeak ingura-

tu eta Norvegiako kostaldetik Alemaniako porturen batera arribatu.

Iheslariak itsasontziaren kostua eta itsasaldia hornitzeko gastuei aurre egin behar zieten. Dirua ez zen aferra aleman askorentzat, aparteko ordainsaria jaso omen zuten Espainiara heltzean. Bestalde, iheslariak gazteak behar zuten izan eta itsasoan arituak baziren, hobe. Hiri Buruzagian Koch ofizialak egin zuen aukeraketa, eta lagun zituen Walter Grätshuss eta Dietrich Kiltlass arduratu ziren Alcalákoaz.

Kochek Zitadelatik kanpo zuen kontaktua Hans Reupke zen. Honek hartu zuen itsasontzia lortzeko ardura. Eginkizun horretarako Kindling jaunarekin jarri zen kontaktuan, Kindlingek *Belgrano* merkantzia-ontziko eskifaiaok aurkeztu zizkion Reupkeri. *Belgrano* A Coruñaiko portuan zen gerarazia gerra hasiz geroztik, eskifaiaok bideraturik Reupkek Wolhaupt abizeneko alemana ezagutu zuen eta honen laguntzaz *Virgen del Socorro* patatxe klaseko arrantza-ontzia feriatu. Noiako Felipe Perez zen arrantza-ontziaren jabea. Perezek patatxea Vigora eraman beharra zuen, bertan salerosketaren izapi-deak egin zitzaizkion.

Hau guzti hau irailean lotu zuen Reupkek eta iheslariekin harremanetan jartzeko telegrafoa eta posta baliatu zituen. Bost lagun ziren Iruñeko Zitadelatik alde egin behar zuen taldean. Kochekin batera, Emil Schulz, Karl Schauf, Jacob Lohrmann eta arestian aipatu Erich Petersen sarjentua. Zazpi ziren Alcalako taldean, Gräutschuss eta Kittlass-ez gain, Karl Niemeyer, Leopold Kütz, Bruno Rassak, Hans Frische eta Max Jutersonke.

Hamabi horiez gain, zortzi lagun ziren Vigon zain, Hans Reupke, Alex Grossmann marinela, Hans Rautenberg sendagilea, Herman Enken *Werth* itsasontziaren marine-la eta Goeben merkantzia-ontziko lau ofizialak: Henrich Zuppe, Karl Hilburgh, Maxe Griebel eta Emil Stehr. Hauek dena prest eduki behar zuten Iruñea eta Alcalákoak iristerako. Reupke eta Zupperena izan zen hornigaiak erosi eta, gaua lagun, Vigoko portuan gerarazia zen *Werth* merkantzi-ontzi alemanera eramatearen ardura.

Alemanen ihesa gauzatua

Ihesa Iruñean hasi zen. 1916ko urriaren 3an Karl Koch Zitadelako erietxera hurbildu da, tripako mina omen du, artatu ondoren Salcedo Gobernadore Nagusiak urriaren 3tik 8ra bitartean Lekunberrin tratamendua hartzeko baimena eman dio. Lekunberrira iritsi eta Meyer abizeneko aleman bati automobil bat alokatuko dio. Urriaren 5eko goizean Iruñetik lau kilometro pasatxora Zitadelako gainerako lauekin elkartuko da. Gasteiztik barna Palentziara heldu dira, ilunabarrean, elkarri arrotzak bailiran, Vigorako tren hartu dute. Denak ez dira trenetara iritsiko. Lohrmann eta Petersen Redondelako geltokian jaitsi dira, bertan Riedel izeneko agente bat dute zain, Vigorainoko tartea gurdi batean egingen dute landa-bideak ibiliz.

Urriaren 6a da, eta Alcaláko zazpiak ere Vigora ailegatu dira. Hauen ibilbidea ez da ezusterik gabe igaro. Telegramarekin nahaste bat gertatu da. Izan ere, Gräutschussek ez du garbi *Pépita* (Palentziarako automobila) heldu behar den ala ez. Azkenean *Pépita* heldu da, Palentziaraino kotxez joan eta handik trenetara Vigora. Egun

«Nafarrak baino alemanak dirudite»

ESTATU ESPAINARREKO prentsa Gerra Handian bitan banatu zen, germanofiloak eta aliadofiloak. *El Liberal* aliadofiloak 1916ko abenduaren 11ko azalean Nafarroako prentsa germanofiloaren jokabidea salatu zuen.

Hainbat ospetsuk eratu berria zuten batzorde bat nafar-frantses soldadu zaurituak sustengatzeko. Kazetariak nafarren arteko anaitasuna eta Antzinako Erresuma ekarri zituen gogora. Apezpikuak diru-biltzea bultzatu zuen eliz-barrutian eta bildutako dirua Baionako apezpikuaren esku uzteko asmoa adierazi. *El Liberal*ek ez zuen egokierarik galdu Nafarroako prentsa germanofiloa salatzeke. Urte bereko azaroaren 21ean Alemaniako Gurutze Gorriaren aldeko festa antolatu zuten alemanek Iruñeko Euskal Jai pilotalekuan, eta 3.629,15 pezeta bildu. Jaialdi hura aski ongi publizitatu zuten *El Pensamiento* eta kazetariak espre-ski aipatzen zuen *Diario de Navarra*. Nafar-frantsesen aldeko diru bilketa aldiz zokoraturik agertzen zen egunkari horietan.

berean, *Virgen del Socorro* arrantza-ontziak Vigoko portuan sartzeko maniobra egin du eta *Werth* ontziaren alboan amarratua geratu da.

Itsasaldia hasteko prest dira hogeia. *Virgen del Socorro* patatxearen salerosketan 11.150 pezeta ordaindu dituzte eta hornigaien kostua gaineratuta denen artean guztira 17.693 pezeta jarri dituzte. Hogeia banan-banan *Werth* ontzian sartu dira eta hortik alboan den *Virgen del Socorro*ra igaro. Urriaren 7an, goizaldean *Anduriña* atoi-ontziak Cies uhartean parean utziko du *Virgen del Socorro*. Hara iritsi baino lehen *Gaviota* gerra-ontzi espainiarra agurtzeko tenorea izan dute.

Urriaren 24a da, eta erabat aldatu da iheslarien plana, denboraleak kalte nabarmenak egin dizkio *Virgen del Socorro*ren kroskoari eta mastieriari. Baldintza horietan ezinezkoa zaie Irlanda eta Eskoziako kostaldeak ingurutzea. Mantxako kanalaren sarreran dira eta hortik jotzea erabaki dute. Azaroaren 6an eta 7an izkin egin diete destrukture ingelesei, baina azaroaren 8an *Paramount* gerra-ontzi ingelesak begiztatuko du patatxea. Hasieran Holandako bandera erakutsi diete, baina ingelesek ez dute gezurra irentsi. Britainia Handiko Ramsgatera eramane dituzte eta han izanen dira hogeia. Lehen Mundu Gerra amaitu arte.

Nonbait, bada Vigon ezer ikusi duenik eta berehala aliatuen informazio zerbitzuak martxan jarri dira. Frantziako kontsulak ihesa salatuko

Alemanen ihesak porrot egin zuen. Britainia Handiko Ramsgaten eduki zituzten preso.

du Espainiako agintari militarren aurrean, baina azken hauek ez dute *Virgen del Socorro*ren jazarpenik abiatuko. Bestalde, azaroaren 21ean, patatxea atxiki eta gero gobernu britainiarrak Madrilgo enbaxadorearen bitartez gaitzespen mezua helaraziko dio gobernu espainiarrari. Ordurako Ramsgateko kartzelan ziren hogeia iheslariak.

1917ko urtarrilaren 21ean, ihesaren nondik norakoak *vox populi* zirela, alemanek jai bat antolatu zuten Iruñeko Parisen antzokian. Hiri Buruzagia festa hutsa zen. ■

